

arról pedig tudjuk, hogy egyrészt önző [a lejegyző személy irányában részrehajló], másrészt pedig tárgyilag nem megbízható. Summa summarum: ilyen alapon a naplókönyvek egy kicsit mindig felfoghatók akár autofikciós önéletrajzi „regényeknek” is.

Nyitottan a világra

BESZÉLGETÉS AZ ALFÖLD-DÍJASOKKAL

Herczeg Ákos: Felsorolni is nehéz, mi minden történt veled szakmai téren 2016 óta. A professzori nyugdíjazásod körüli, majd az azt követő években megjelent az *Isteni színjáték*-fordításod [2016], a *Bánk bán*-átiratod [2019], két versesköteted [*Nyírd a hajamba*, Magvető, 2017, *Jól láthatóan lógok itt*, Magvető, 2019], ebből utóbbi ráadásul AEGON-díjat is nyert, első novellásköteted [*A szakállas Neptun*, Magvető, 2020] és egy nyelvészeti köteted [*Milyen nyelv a magyar?*, Corvina, 2020] – és a sor feltételezhetően nem teljes. Úgy sejtem, nem csupán a több szabadidőnek köszönhető ez a bámulatos munkakedv, hanem talán a nyelv természete, működése, mibenléte iránti nem szűnő kíváncsiság is állhat a háttérben, ami ebből a kivételesen sokirányú tevékenységből is kitűnik. A különféle területeken való ilyen mértékű aktivitás jótékonyan hat egymásra, vagy az a tapasztalat, hogy inkább elszívja a levegőt az egyik a másiktól?

Nádasdy Ádám: Jótékonyan hat, de ennek van egy oka, ami a személyiségeből ered: nem tudok úgy istenigazában elmélyülni egy dologban, ahogy egy tudósnak – vagy akár egy regényírónak – kell elmerülnie. A tudományos nyelvészeti publikációimban is mindig van valami esszészzerű: jó ötleteim vannak, de ahhoz nincs elég türelmem [vagy fegyelmem? energiám?], hogy teljes alaposággal utána menjek a dolognak, hogy a szakirodalmat feltárjam, könyvtárazzak, istenigazából kutassak. Félúton vagyok a tücsök és a hangya között. Azt néha örömmel látom, hogy az általam fölvetett gondolatokat, megoldási javaslatokat nálam szorgalmasabb kollégák előveszik és komoly tudományos munkáikban kamatoztatják. Nem véletlen, hogy nem lettem akadémikus, azaz a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Viszont tagja lettem a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiának, amire nagyon büszke vagyok, és ahol a székfoglalómat Dante *Isteni Színjáték*ának fordításából tartottam – de nem ám tudományos előadással, hanem felolvasó-színházi előadással, ugyanis részleteket mutattunk be a munkámból, barátok segítségével, szereposztással. Miközben igaz, hogy pont a Dante-fordítás során rengeteg dolognak kellett utánanéznem, kutakodnom, a szöveg megértéséhez is, de főleg a jegyzetekhez – mondjuk, hogy a zoltárok helymegadásánál a számozást a katolikus vagy a protestáns hagyomány szerint adjam-e (ugyanis a kettő eltér, pontosabban Dante idejében még eltért).

Én úgy érzem, hogy a dolgaim nem különféle területeken zajlanak [ahogy a kérdéses fogalmaz], hanem egy egybefüggő kontinuumot alkotnak. Ténykedésem általános nyelv-ügyi ténykedés, a szárazabb tudománytól az ismeretterjesztésen, tanításon át a fordításig és a költészetig. Nem vagyok képzett irodalmár, nem szívesen nyilatkozom arról, hogy Shakespeare adott műve jó vagy nem jó, hogy a *Bánk bán*nak

mi a fő problémája, hogy a freudista vagy posztkolonialista kritika mely műnek mely aspektusát hozza előtérbe. Az ilyen irodalmi elemzéseket több-kevesebb érdeklődéssel olvasom, aztán menekülök vissza a nyelv, a szótagszám, a lábjegyzetek világába. Lelkem mélyén szeretnék csöndes könyvmoly lenni, filológiai kukac. Irigylem a néhai Orosz Lászlót, aki lenyűgöző *Bánk bán*-kiadásában még azt is összeszámolta, hogy melyik 46 sorban [azt hiszem, 46] sántít a versmérték, ahol hibára lehet gyanakodni. Én is végigellenőriztem [Ferencz Győző barátom segített], és jelentem, hogy Orosz precízen járt el. Közben rengeteget gondolkodtam a *Bánk bán*on, lefordítottam mai magyarra, sokakkal beszélgettem, írtam is róla egy-két cikket, de nekem könnyebb, ha a műveknek – hogy is mondjam – az anyagi részével, a szórenddel, szótagszámmal, metaforákkal kell bibelődnöm. Diákként az egyetemi irodalomórákon is kényelmetlenül éreztem magam: azt kérdezte a tanár, hogy milyen érzést kelt bennem a tárgyalt Keats-vers. Én meg azt gondoltam: ez annyira privát dolog, csak nem fogom őelőtte meg a diáktársak előtt kitergetni az érzéseimet? Inkább hallgattam, és elmentem nyelvésznek. Onnan viszont egy idő múlva visszasüdüngtem az irodalomba, legfőképp a műfordításba, ami pont nekem való határvidék. Eddig tizenhárom Shakespeare-darabot fordítottam, többet, mint magyarra bárki.

Herczeg Ákos: Világirodalmi klasszikusaink nem ritkán évszázados múltra visszatekintő fordításai korántsem érinthetetlenek, ezt a Te ez irányú erőfeszítéseid mellett más szerzők Shakespeare-újrafordításai is mutathatják, az ezredforduló táján például Mészöly Dezső és Eörsi Istváné. Kötelező iskolai olvasmányok sokáig egyedüli szövegvariánsainak kanonikus pozíciói látszanak megingani, miközben olyan, valóban nehezen olvasható szerzők művei kerülnek górcső alá, mint Dante vagy nálunk Katona József – és hosszasan lehetne sorjázni azokat az alkotókat, akiknek a műveire szintén ráférne a „felfrissítés”. Az a fordítói hitvallás áll e munkák hátterében, hogy az az igazán sikeres – és bizonyos értelemben pontos – átültetés, ami képes a nyelv alakulásával együtt mozogva élőként, kvázi „kortárs” darabként megszólalni? Mindenekelőtt a távolság leküzdése a cél, az tehát, hogy a nyelv ne ellenállás, hanem otthonos közeg lehessen?

Nádasdy Ádám: Úgy fogalmazol, hogy „korántsem érinthetetlenek”: vegyük észre a kérdésben rejlő állítást, azaz hogy – legalábbis sokak szerint – igenis érinthetetlenek. Én is hallottam sok ilyen hangot, de [talán mert angol szakos vagyok, vagy eredendő szemtelenségem miatt?] sose igazán értettem. Vörösmarty, Arany, Szász Károly szépen dolgoztak, jól fordítottak, de miért volnának érinthetetlenek? Hiszen az utóbbi évtizedekben a világ legtöbb helyén a Bibliát is újrafordították (magyarra is). A szép régi fordítások, melyek nagyjából százötven éve készültek, azóta sajátos stílus-ízt kaptak, patina vonta be őket, ami például nagyon alkalmassá teszi őket idézés céljára. Magam is szeretem a Károli-féle Bibliát felütni, ha egy-két mondatot kell idézni: „mivel lágymeleg vagy, sem hideg, sem hév, kivetlek téged az én számból.” De ez folyamatos olvasásra, pláne hallgatva, istentiszteleten már nem alkalmas, mert alig érthető. Így van ez a magyar klasszikus fordítások számos helyével is. „Ha meg nem jó, vége a darabnak. Sose megy el; ugye nem?” – mondja Arany a *Szentivánéjében*, ami azt jelentette: „a darab sose valósul meg, nem sikerülhet Zuboly nélkül”.

Engem két cél vezet, amikor klasszikusokat újrarendítek. Egyrészt a becsvágy, hogy én is tudok olyan jót (vagy majdnem olyan jót) csinálni, mint ők: ez minden művészt hajt, mióta világ a világ, ezért festenek – mint Mészöly Dezső mondta egyszer bölcsen – a festők újra és újra „Madonna a gyermekkel” témájú képet, pedig van már belőle szép és klasszikus. A másik cél, amit a kérdésben is említasz, hogy a mai nyelvet hogyan lehet alkalmazni a klasszikusokra. Mondhatja-e Demetrius a *Szentivánéjében*, hogy „Menj, nem bírom, hogy folyton itt nyomulsz!” – szerintem mondhatja. De most jövök rá, hogy egy harmadik cél is vezérel, egy pedagógiai: hogy ezeket a szépségteljes műveket érthetővé, hozzáférhetővé, fogyaszthatóvá tegyem. Ez az igény a legmarkánsabban a színházak részéről merül föl, hiszen ők a bőrükön érzik, ha a közönség nem érti, hogy mit mondanak a színészek. [Érdekes határesetet *Az ember tragédiája*: az én generációmnak még érthető a színpadról, de a fiataloknak már az is nagyon nehéz.]

Tovább megyek: fordításaimnak van egy szolgálati része is, ugyanis sok olvasó, rendező, színész az enyém mellé odateszi a régi fordítást (vagy a *Bánk* esetében az eredetit) és így már sokkal jobban érti, vagyis az én fordításomat puskának használja. Én meg, mint vérbeli pedagógus, örülök ennek. Nemrég Budapesten előadták a *Bánk bánt* Katona eredeti szövegével, ám a rendező és a dramaturg elmondta, hogy az én fordításom inspiráció és egyben segédeszköz volt nekik. Szeretném, ha minél többen elővonnák Babits Dantéját, és közben az enyémből puskáznának.

Herczeg Ákos: A Jól láthatóan lógok itt méltán ért el – verseskötet esetén ritkán látott – rangos hazai sikert. Olvasása közben olyasmi élmény tölti el az embert, mint amikor valaki közelebb húz hozzánk egy széket és leül velünk szembe: odaadó figyelem és valami megmagyarázhatatlan bizalmas légkör veszi körbe, amelyben nincs helye az udvarias, érdeklődés nélküli hallgatásnak. Az őszinteség egyszerre lehet nagy erénye, ugyanakkor buktatója is egy verseskönyvnek, és úgy hiszem, igazán jó stílusérv kell ahhoz, hogy az önfeltárás ne tűnjön magamutogatásnak, a vallomás önsajnáltnak, az elmúlttal és még hátralévővel való számvetés pedig elcsépeletnek. Milyen elv, szemlélet alapján alakult az új kötet hangoltsága, ha úgy tetszik, karaktere, az, ahogy a versekben megszólaló a szembenézés imperatívuszának eleget tesz?

Nádasdy Ádám: Sajnos én erre nem tudok okosat válaszolni, nem szoktam ilyen fogalmakban gondolkodni [pláne nem a saját verseimet illetően]. Nem tudok felmutatni egy értelmes elvet vagy szemléletet a verseskötetem mögött. Intuitívan működöm, ha verset írok, csak a fülemre [bocsánat, de hadd mondjam: a szívemre] hallgatok. Mint a háziasszony, aki nem használ szakácskönyvet, csak beleszagol az ételbe, és azt mondja: még egy kis só és semmi más. Az őszinteség mindig is központi kérdés volt a verseimnek (és általában a nyilvános szerepvállalásaimnak), ami esetemben elsősorban azt jelentette – és jelenti mindmáig –, hogy mérlegelnem kell, mennyit beszéljek arról, hogy meleg vagyok. Fiatal koromban megpróbáltam eltitkolni, ment is egy ideig, de aztán, mint egy túlfújttaló ballon, szétpukkadt az egész ál-életem, és szilárdabb talajra érkeztem. Azóta egyfolytában mérícskélem, adagolom, kalibrálok, mennyit adjak ebből, mennyire érdekes ez, avagy írjak-e úgy, mintha ez nem lenne. Típusos kisebbségi csapdahelyzet.

Itt van például az az egyszerű szó, hogy „a férjem” [tényleg van férjem, ugyanis Angliában összeházasodtunk az emberemmel]. A nőköltők, bármilyen őszintén írnak a férjükről, nem szokták ezt a szót leírni, mert valahogy kínosan prózainak, polgárinak hatna. És ha én írnám le? Vajon még kínosabb volna, végképpen nevetséges – vagy nagyon is elgondolkodtató, bátor, őszinte? Szeretném magam megmutatni, mint minden lírikus; de mennyire? Egyszer egy kiadó limerick-kötetet hirdetett, engem is fölkertek. A többiek malacnál malacabb erotikus versekkel álltak elő, én meg tanács-talan voltam. Panaszoltam Kántor Péternek: tinektek könnyű, de én mit csináljak, ha egyszer meleg vagyok. „Micsoda kérdés! Írjál arról,” mondta Kántor tárgyilagosan. Én meg elvigyorodtam: tényleg, milyen egyszerű az élet! És írtam:

*Élt egy úr a messzi Győrbe,
bele volt zúgva egy őrbe.
Szólt: „Szeress, fegyveres!
Légy hozzám egyenes,
de azt se bánom, ha görbe!”*

Ez persze nem rólam szól, ugyanúgy, ahogy a csupa meleg történetet tartalmazó novelláskötetem se rólam szól – de ki hiszi ezt el? A *Jól láthatóan lógok itt* verseinek írása közben egy ideig nagyon beteg voltam, ez valószínűleg segített az őszinteség felé eltolni a stílust, sőt a tartalmat is. Az ember ilyenkor nem szépeleg. Mostanra meggyógyultam, lehet, hogy megint fenyeget a szépelgés, a szappanopera. Mi tagadás, van bennem egy hajlam a giccsre, az édeskészségre, a csengés-bongásra. Ez ellen állandóan küzdenem kell.

Herczeg Ákos: Az angol nyelv és ezen keresztül az angolszász művészet közelsége gyerekkorod óta kíséri a pályádat: éltél Dublinban, majd az ELTE mellett az amerikai Darmouth College-on és a londoni National Film School-on is szereztél diplomát, az elmúlt években pedig több huszadik századi angol nyelvű költő magyarra fordításában is közreműködtél, többek közt az ír Seamus Heaney és legutóbb az amerikai Frank O’Hara munkásságát ismertetted meg a hazai közönséggel. Hogy látod, mennyiben határozta meg a művészi öntudatra ébredésedet, költői formálódásodat ez a – magyartól sokszor merőben különböző – nyelv- és lírahagyomány? Mi volt az a mozzanat, poétikai sajátosság, ami akár észrevétlenül a részeddé vált, ami nélkül költészeted minden bizonnyal más utakat járt volna be?

Gerevich András: Emberileg és költőileg is nagyon fontos pillér életem alakulásában ez a három ország. Gyerekkorom legszebb emlékei Írországhoz kötnek, Dublinban éltem kilenc és tizenhárom éves korom között, költővé válásom első állomásának meghatározó környezete a tenger közelsége, az örökzöld táj, a megmászható tengerparti sziklák és középkori kolostor- és várromok. Rengeteg verset olvastunk az iskolában, például Yeats, Frost és Kipling verseit, irodalomórán rendszeresen kreatív házi feladatot adtak: novellákat írtunk, saját magunk által választott témáról házi esszé – akkoriban semmi hasonló nem volt a magyar iskolák hivatalos tananyagában. A ’80-as években még nem volt internet és a nemzetközi telefonhívás rettentően drága

volt, így rengeteget leveleztem a nagyszüleimmel, barátaimmal és unokatesóimmal – levélíróból lettem költő. Néhány évvel később, már Budapesten, tizenöt-tizenhat évesen határoztam el véglegesen, hogy költő akarok lenni, és tudtam, hogy egy költőnek a legjobb iskola a versfordítás, ezért úgy döntöttem, elkezdek ír költőket fordítani. Bejártam az egyetemi könyvtárba, ahol az antológiákat bújtam, Beckett minimalista, és Heaney nyelvileg összetett és gazdag verseit ültettem át magyarra. Még tizenkilenc sem voltam, amikor Heaney megkapta a Nobel-díjat, az ELTE Anglisztika szakára jártam, és már magam mögött tudhattam egy maroknyi Heaney-fordítást és publikációt, ekkor hozott össze Géher István azzal a csapattal, amelynek tagjaival aztán éveken át fordítottuk: Tandori Dezsővel, Mesterházi Mónikával és Imreh Andrással. Ez alapjaiban határozta meg a saját verseim fejlődését is, nagyon erősen hatott rám, ahogy a természet él és burjánzik Heaney verseiben, mint ez élet meghatározó és leválaszthatatlan közege, talán ez volt a legfontosabb, ami miatt korábban elkezdtem fordítani, és ez a világ az első kötetemet is meghatározta. Ezen felül magával ragadott a verseiben a felszín alatt megbúvó, gyakran alig észlelhető transzcendencia, néha szinte panteisztikus látásmód, miközben egyáltalán nem nevezném vallásos költőnek, de erősen táplálkozik mind a keresztény, mind az azt megelőző pogány, elsősorban kelta tradíciókból, és ezekhez a hagyományokhoz felvilágosultan és racionálisan, mégis erős érzelmi kötődéssel viszonyul.

Miközben Írország nekem a természetet, a tengert, a hegyi patakokat és a mocsarakat jelenti, London vagy New York, életem két másik meghatározó helyszíne, a soknemzetiségű, sokszínű kulturális kozmopolita városi világot, bár Amerika egyszerre a hatalmas, élettől lüktető erdőségeket is. Amerikában, messze minden nagyvárostól, egy erdei kisvárosi egyetemre jártam, és rengeteget utaztam: bejártam New York, Boston, San Francisco, Washington és Montreal utcáit. Bár az ELTE-n is rengeteg verset olvastam az egyetemi éveim alatt, mégis itt kerültem közelebbi kapcsolatba az amerikai modernizmus költőivel: William Carlos Williams, Robert Creeley, és John Ashbery fontos olvasmányok; Frank O'Harát már korábban is nem csak sokat olvastam, hanem fordítottam is. Valószínűleg a verseimre ezek a költők voltak a legnagyobb hatással: felszabadított a költészetük nyitottsága, megtanultam, hogy ha jól csinálom, mindenből minden formában lehet vers, és fontosnak tartottam, ahogy a különböző identitások, köztük a melegség megjelenik és rétegződik a verseikben. Olyan szempontból persze sok minden visszaköszönt, hogy mivel a magyar költők nagy részben versfordítók is, a magyar nyelvű költészetbe így folyamatosan beszívárog az angol, amerikai, német vagy francia költészet hatása. Amerika után Londonba költöztem, ahol filmművészeti egyetemre jártam, így az érdeklődésem középpontjába is a film került, és szerencsére nemzetközi kitekintésű képzésben vehettem részt, egy átlag napon egy-két, néha három filmet is megnéztem, sok rendezőt ismerhettem meg személyesen, néhányan tanáraim is voltak: köztük Pawel Pawlikowski, Abbas Kiarostami, Terrence Davies, Nick Roeg, Woody Allen, Spike Lee, és még hosszan sorolhatnám. Verseket kevésbé olvastam. Viszont Kiarostami kötetét ekkor ismertem meg, amiből aztán rengeteg verset fordítottam és publikáltam mindenfelé. Az egyik nyáron néhány hónapig a BBC költészeti műsorában dolgoztam, rendszeresen jártam a Poetry Librarybe, ott olvastam is rengeteget.

Herczeg Ákos: Az eddigi költői munkásságod felfogható az önazonos és hiteles megszólalásért vívott szabadságharcként az itthon legfeljebb bűvópatakszerű, transzparenszé leginkább a te köteteid által vált homoerotikus nyelv-és világszemlélet létjogosultságának elfogadása érdekében. Egy olyan terepen kellett szembenézned az érzelmekről, vágyakról és testi szerelemről való hiteles beszéd lehetőségeivel és következményeivel, amelyen lehetetlen skatulyáktól, előítéletektől mentes „tiszta” költészetet művelni. Visszatekintve milyennek látod az elmúlt bő húsz évnyi, hol út-, hol kiútkereséssel jellemezhető időszakot?

Gerevich András: Az a tapasztalatom, hogy a költészet, a költői nyelv és a versolvasók közössége a leginkább nyitott a különböző világnézetekre, identitásokra, hagyományokra és kifejezésmódokra. Talán ezért is vonzott a versírás, mert ez adja az ember kezébe legjobban a szabad önkifejezés eszközeit. Valóban, amikor elkezdtem publikálni, inkább amerikai példákön tapasztalhattam meg a költészet szabadságát, hogy a szexualitás, pláne a homoszexualitás terén a magyar hagyomány sokkal zártabb, konzervatívabb és ítélkezőbb. A megnyílás az én verseimben fokozatos volt, tapogatóztam, mindig egy kicsit többet mutattam meg abból a világból, amit én ismerek és megtapasztalok, de ezt nem szabadságharcnak éltem meg, úgy éreztem, az aktivizmusnak a politikában és a civil szférában van szerepe, ahol nagyobb tömegeket tud elérni, a művészet és költészet célja ennél sokszínűbb, egyszerre több és kevesebb lehetőséget kínál. Nem vagyok aktivista költő, maximum egy-két versem politizál nyíltan és közvetlenül, az írásaim inkább csak szilárd tényként kezelnek egy olyan világot, aminek a jelenlétét és értékeit mások megkérdőjelezik. Az utóbbi hetekben kerültek elő 20-30 éves flodiszkok, próbáltam átmenteni rég elfeledett szövegeket, és újraolvasva döbbsentem rá, a kilencvenes években milyen szókimondó queer erotikus verseket is írtam és fordítottam, de ezeket akkoriban sehol nem tudtam publikálni, se hivatalos irodalmi folyóiratban, se a *Mások* nevű LMBTQ magazinban, ahol bár jöttek le saját nevemen és álnéven is írásaim, a szerkesztők egy bizonyos kispolgári jóízűs határát nem akarták átlépni. Utólag talán úgy ítélném meg, hogy a *Mások* célja éppen a nagyközönség számára is elfogadható és befogadható homoszexualitás-kép megteremtése volt, amibe a testi élvezet szókimondó, a testrészeket nevéen nevező, a közöszlést ecsetelő versek nem fértek bele. Nyíltan homoerotikus verseket 2001-ben publikáltam először, a *Literán* és talán a *Magyar Lettre* oldalain. Sokat elmond a mai közállapotokról, ami az irodalmi életet is meghatározza, hogy a két leginkább szókimondó meleg költő mind e napig álnéven és arctalanul publikál. Oltó Péter és Rosmer János két fantom, fiktív identitással. Ettől függetlenül a verseiket nagy élvezettel olvasom és kimondottan jó költőnek tartom mindkettőjüket. Szigeti László, a Kalligram Kiadó volt vezetője már az elején megmondta, hogy ne igazán számítsak arra, hogy az ilyen jellegű költészetnek magyar nyelven lenne bármi esélye, sok évnyi tapasztalatra, a kiadó szinte visszhangtalan kísérleteire alapozta a véleményét, és valószínűleg igaza volt. Rosmer kötetét egy százasért árulja a Könyvudvar. A mai magyar irodalomban sajnos mind a nőírók, mint az LMBTQ írók aránytalanul nagy mértékben kiszorultak a perifériára, az írókkal kapcsolatos kutatásokat most végig egy csoport a Szépirók Társaságának a megbízásából. Nagyon megtisztelő ezért is, hogy ebben az évben az Alföld-díj jutalmazottja lehettem.

Herczeg Ákos: Legutóbb 2014-ben jelent meg önálló versesköteted (*Tizenhat naplemente*, Kalligram), azóta csupán a folyamatos folyóirat-publikációkból látszik, hogy nem hagytad abba az írást. A napi munkádat azonban elsősorban a művészeti oktatás teszi ki: a METU-n tanítasz forgatókönyvírást és dramaturgiát. Milyen fontos tapasztalatra tettél szert a tanári pályán? Költőként ezzel párhuzamosan mi foglalkoztat, merre tart a szépírói pályád?

Gerevich András: Sajnos alkotói szempontból nehéz volt ez az időszak, sokat tanítok, keveset írok, sokat küzdök magammal és a démonaimmal. Szorongó típus vagyok. Folyton keresem a hangomat, és elbizonytalanodom, bár talán az utóbbi néhány versnél sikerült megtalálnom, mit és hogyan akarok kifejezni. Lassan összeáll kötetté az évek lassú termése. Viszont tele a számítógémem és az asztali fiókom befejezetlen drámákkal, forgatókönyvekkel, novellákkal, ötletcsonkokkal és jegyzetekkel, amelyek hosszú évek óta halmozódnak. Három helyen tanítok rendszeresen, a METU mellett a McDaniel College budapesti kampuszán és a Milestone Intézetben is. Más helyeken alkalmyszerűen. A tanítást nagyon élvezem, szeretek minden diákot rávezetni, hogyan tudja a legjobban megírni, ami benne van, hogyan találja meg a hangját, hogyan tudja felépíteni azokat a jeleneteket és karaktereket, amelyek összeállnak azzá a filmmé, amit meg akar alkotni. Büszke vagyok azokra a diákjaimra és mentoráltjaimra, akik közül manapság többen is a világ legjobb egyetemlein tanulnak irodalmat, színházcsinálást, filmezést, mások itthon alkotnak, publikálnak vagy viszik tovább a tanári hivatást. Rengeteg energiát ad és visz el a tanítás, de úgy érzem, ez egy termékeny terep, ahol ráadásul kevesebbet kell küzdenem saját magammal, mint az alkotás során. Az utóbbi egy évben elég sokat fordítottam is, verseket, megjelent a *Magvető* Kiadónál Frank O'Hara első magyar nyelvű kötete, és egy antológiát is szerkeszték, tavaly ősszel jött volna ki a *Jelenkor* Kiadó gondozásában, de sajnos a pandémia miatt egy évvel el kellett halasztani a megjelenést. Jericho Brown verseit fordítottam tavaly tavasszal, majd legutóbb Louise Glück Nobel-díja kapcsán írtam róla több helyen is, és számos versét lefordítottam. Most egy színdarabon is dolgozom.

Herczeg Ákos: A még harminc év alatt kiérdemelt Alföld-díjjal olyan neves szakemberek szűk táborába kerültél, mint Kulcsár Szabó Ernő és Kulcsár-Szabó Zoltán. Persze ha valaki minden kétséget kizáróan bizonyítja, hogy az irodalomtörténeti kvalitás nem feltétlenül áll egyenes arányban az életkorral, hanem sokkal inkább szorgalom, tehetség és kutatói ambíció függvénye, az éppen te vagy. Legyen szó a legfrissebb vagy legkorábbi publikációról, mindig élmény nyomon követni, hogy az adott tárgyat és annak releváns irodalomtudományos vonatkozásait övező széles körű tájékozottságot miként sikerül az elemzés elmélyültségének garanciájává tenni. Az az ember érzése, hogy bármiről is legyen szó, sosem állsz meg félúton: a megért[et]ést is szem előtt tartó alapos argumentáció eredménye nem marad el. Fel tudod idézni azt a hatásmozzanatot, belátást, ami megtanította és egyben meghatározta, hogyan érdemes irodalommal foglalkozni?

Balogh Gergő: Mindenekelőtt el kell mondanom, milyen hatalmas megtiszteltetésnek tartom azt, hogy Alföld-díjban részesülhettem – szívből köszönöm. Ami a kérdést

illeti: ha igaz az, hogy nem állok meg félúton egy adott kérdés tárgyalása során, az vélhetőleg pontosan az általad kérdéssé tett hatásmozzanatoknak köszönhető, és, amennyire látom, három, a gondolkodásom alakulására nézvést döntő befolyású találkozássra vezethető vissza. Ezek az irodalommal való foglalkozás tekintetében a számomra máig meghatározók. Egri egyetemi éveim alatt a Bednics Gáborral folytatott beszélgetések egy átfogó tudomány szemléleti paradigma alapjait rakták le bennem, amelynek a középpontjában egyfajta, mindenekelőtt a tudományos munka iránti alázatra intő protestáns munkaetika áll. Megtanultam tőle, hogy tudományos kérdésekben az egyedi látásmód csakis akkor lehet képes hatékonyan érvényre jutni, ha emellett szorgalmasak, alaposak, ambiciózusak és – önmagunkkal szemben is – szigorúak vagyunk.

A második, esetemben döntőnek bizonyuló hatásmozzanat már az ELTE-n ért. Habár korábban is bősen olvastam a munkáit, a Kulcsár Szabó Ernővel való személyes találkozás rendkívül nagy erővel hatott rám. Megtanultam tőle, hogy miközben az irodalom lenyűgöző nyelvi összetettsége vizsgálat tárgya kell hogy legyen, nem spórolható meg az e nyelvi konfigurációkat érdemben alakító – mediális-kulturális – feltételrendszerek számbavétele, és, ami legalább ilyen fontos, az irodalomértelmezésbe való bevonása. Ugyanakkor, amennyiben ragaszkodunk az irodalomtudományos kérdések felvetéséhez, és ami azt illeti, én ragaszkodom, az irodalom egy tágabb, akár média-, akár kultúr-, akár társadalomtörténeti összefüggésrendszerbe tagozódó vizsgálata sohasem tévesztheti szem elől a kiinduló kérdést: hogyan járul hozzá mindez az irodalom történetének jobb megértéséhez? Arról, hogy ez a kérdés visszhangozzon a fülünkben, mint Kulcsár Szabó professzor úrtól tanultam, sohasem mondhatunk le.

Végül, de nem utolsósorban, minden bizonyval egészen másként alakult volna minden, ha az elmúlt éveket nem Kulcsár-Szabó Zoltánnal dolgozom végig. Az ő téma-vezetése mellett készítettem el a mesterszakos szakdolgozatot, és ő a disszertációm témavezetője is. A mindig kiváló és megkapó eleganciájú munkái a kezdetektől nagy szemléletformáló hatással voltak rám, tágították a horizontom, és egyre komplexebbé tették az irodalmi nyelvhez és általában a nyelvhez való viszonyom, többek között politikai és etikai összefüggések irányából újrarendezve azt. Kulcsár-Szabó Zoltán megtanított arra, hogy hogyan lehet összeegyeztetni az akkuratúsan számon tartott történeti szempontokat azokkal a teoretikus belátásokkal, amelyek a tárgyalás tulajdonképpeni kereteit megteremtik [hiszen ezek nélkül, akár tisztában vagyunk ezzel, akár nem, nincs argumentáció]. Amit nála láthatunk, az a hihetetlen történeti tudásanyag és az elméleti jártasság fúziójának egy speciális esete, amelyet az összetétel legmélyebb értelmében történeti gondolkodásnak nevezhetnénk. Nem megállni félúton a számomra annyit tesz, mint igyekezni megfelelni a tanultaknak.

Herczeg Ákos: Az eddigi munkásságod jól szemlélteti az irodalomtudomány ezredforduló utáni szemléletváltását, elmozdulását a szigorúan vett irodalomtörténettől a kultúratudományok irányába. És bár első köteted [*Karinthy nyelvet ölt. Nyelv, technika és felelősség Karinthy Frigyesnél, Fiaatal Írók Szövetsége, 2018.*] után a neved valamelyest egybeforrt Karinthy munkásságával, aligha állítható, hogy a modern próza elhivatott kutatójaként ne álltal volna elébe a legkülönbözőbb szakmai kihívásoknak,

legyen szó líraelméleti és -történeti kérdésekről Ady, Szabó Lőrinc vagy épp József Attila vonatkozásában, oktatástörténeti, sőt akár nyelvfilozófiai dilemmákról [utóbbihoz lásd az *Alföld* 2019/6-os számának Hamacher-tanulmányát], nem beszélve szórványos kitekintéseidről a romantika irodalmára. Jobbára „megtalálnak” ezek a szerteágazó irányba tartó kérdések, vagy azért ennél nagyobb tudatosságot sejthetünk az egyes kutatási irányok megválasztásában?

Balogh Gergő: Az esetemben a leginkább talán arról van szó, hogy mivel nagyon fiatal vagyok, még nem rajzolódtak ki markánsan azok a tendenciák, amelyek a leginkább meghatározzák a kutatásaim, innen a szerteágazás látszata. A számomra ezek egy ideje azonban már jól érzékelhetők, ahogy az összetartottságuk is. Bár az általad is említett kérdéskörök a gyakorlatban átcsapnak egymásba, keresztezik és dúsítyják egymást, viszonylag jól elkülöníthetőnek tartom őket: a magyar irodalmi modernség poétikatörténete, annak tágran értett társadalmi-kulturális lehetőségfeltételei, valamint a nyelvről és az irodalomról való gondolkodás tartozik ide. Szeretek előre tervezni, és nagyobb munkákban, könyvekben gondolkodni. Ez a három téma a fejemben jelenleg tulajdonképpen három könyvként létezik: egy, a szerelmi költészet történetét tárgyaló, egy, az irodalmi modernség és a társadalmi modernitás alapviszonyával foglalkozó [oktatás, jog, gazdaság], valamint egy olyan, alapvetően nyelvfilozófiai fókusszal bíró munka formájában, amely a számomra meghatározó jelentőségű kortárs gondolkodói teljesítmények megértésére tesz kísérletet [jelenleg az Agamben-fejezeten dolgozom]. Ami nem integrálható az előbbieik közé, az kétségtelenül a romantika irodalmának irányába tett kitekintések köre, amely a leginkább abból termelődik, hogy alapvető igényem van egyes kérdések végiggondolására [eddig erre Jókai, Arany és Madách kapcsán volt időm, lehetőségem]. Viszont ezekből a kutatásokból is sokat tanulok. Az Arany Jánosról írott tanulmányom például különösen módszertani szempontból szolgált sok tanulsággal. A ma még integrálhatatlannak mutatózó elemeket illetően viszont fontos még valamit megemlíteni. Előfordul az is, hogy egy témáról azt gondolom, hogy egy épp készülő nagyobb munka része, aztán kiderül, hogy a helyzet másként áll. Ez történt például a *Milyen állat?* [Alföld Alapítvány – Méliusz Juhász Péter Könyvtár, Debrecen, 2020.] című tanulmánykötetben olvasható, az állatra – közelebbről a kutya modern irodalmi és társadalmi összefüggésrendszereire – irányuló vizsgálódásom során. Azt hittem, hogy a problémakomplexum tárgyalása szervesen illeszkedik az irodalmi modernség és társadalmi modernitás viszonyát vizsgáló disszertációm gondolatmenetébe, azonban annak perspektívájából már jól látszott, hogy az állat-szöveg hermetikusan magára záródik. Ez a zártság vagy zárványszerűség azonban csak onnan nézve volt érzékelhető. Máshonnan rátekintve ez egy új, a maga komplexitásában megértendő és kidolgozandó kutatási alterület felnyílása is. A gondolkodás sokszor kerülőutakon, zezzugos vidékeken vezet át. Addig, amíg nem tévesztjük szem elől a célt, nincs gond.

Herczeg Ákos: Érdeklődéssed széles palettáját látva nem meglepő, hogy ha nem is túl nagy gyakorisággal, de rendszeresen, és ami még fontosabb, annál nagyobb alázattal [értsd: alapossággal] foglalkozol kritikáirással. Bár a leggyakoribb forgatókönyv az egyetemről kikerülő rátermett irodalomértők körében, hogy a tudományos (vagy

egyéb] munka lassan, de biztosan háttérbe szorítja a korábbi kritikus tevékenységet, nálad egyelőre ez a fajta „lemorzsolódás” nem tapasztalható, sőt az látszik, mind nagyobb ívű elemzésnek veted alá a kortárs (nem mellékesen, főleg verses)köteteket – és ami nagy szó, bátran vállalva adott esetben a markáns bíráló felelősségét is. Mit jelent számodra a kritika mint műfaj? Miért tartod fontosnak, hogy tudományos és oktatói munkád mellett erre is találj időt?

Balogh Gergő: A kritika mint műfaj a számomra mindenekelőtt a kortárs irodalom elmélyültebb megértéséhez nyújt kereteket. Azt gondolom, és erről Horváth Jánostól Kulcsár Szabó Ernőig számtalan nagyhatású irodalomtörténész munkássága meggyőzhet, hogy amíg nem közelítünk a jelen történő irodalmához, nem teszünk kísérletet annak megértésére, a múlt nagy alkotásait sem érthetjük időszerű módon. A párbeszéd fenntartása – legyen az mégoly közvetett is – ilyen szempontból a szakmánkra nézvést alapvető jelentőségű. A kérdéseink csak részben a mieink: a kortárs irodalmi tudat minden megértésaktusban ott dolgozik, és éppen ezért leválaszthatatlan a történeti megértés formáiról is. Ezekből a belátásokból is fakad, hogy javarészt inkább tudományos, sőt tanulmányzerű, mintsem irodalomnépszerűsítő kritikákat írok (ez utóbbit egyébként sokszor nagyon problematikusnak tartom: vannak kritikusok, akiknek minden tetszik, ami minimum gyanút kelt). Nagy gonddal válogatom ki azokat a könyveket, amikről szólni szeretnék. Erre már csak azért is szükség van, mert, ahogy említetted, más feladataim mellett viszonylag kevés kritikát tudok csak írni. Jelenleg igyekszem tartani az „egy év, egy lírakritika” tempót. A megszólalásmód markáns karaktere a leginkább abból fakad, hogy olyan kritikákat írok, amilyeneket én is olvasni szeretnék. Nem vagyok híve a biztonsági játéknak, az egyrészt-másrésztolásnak vagy épp az egyébként inkább dorgáló, de aztán felkerekített végű kritikáknak. A kritika a történő irodalom reflexiók fóruma. Ez a kritikus felelősségvállalás struktúráját illetően több, az irodalom létmódjából fakadó következménnyel is jár. Ami e vonatkozásban a számomra a legfontosabb, az talán az, hogy a kritikus nem csupán a mű belső összefüggéseinek megértését, hanem az irodalomtörténet alakulástörténetét illetően is felelősséggel bír. Bár nem ő mondja ki a végső szót, megindítja a diskurzust. Az, hogy ez miként történik, korántsem mindegy. Szerintem csak azokat a szépirodalmi kritikákat érdemes megírni, legyen a műről alkotott véleményünk akár pozitív, akár negatív, amelyek – a történeti megértés igénye által megkövetelt alaposággal és alázattal – kockázatot, és ezáltal felelősséget vállalnak.

